

Anarchizm

Anonim

Spis treści

Poglądy anarchistów	3
Władza	3
Kapitalizm	3
Demokracja	4
Równość	4
Naród i patriotyzm	4
Polityka	5
Geneza i prekursorzy anarchizmu	5
Klasyczne nurty anarchizmu	5
Anarchizm indywidualistyczny (Anarchoindywidualizm)	5
Anarchizm kolektywistyczny (Anarchokolektywizm)	6
Anarchizm komunistyczny (Anarchokomunizm)	6
Anarchizm syndykalistyczny (Anarchosyndykalizm)	7
Anarchizm bezprzymiotnikowy	7
Kontrowersyjne nurty	7
Anarchizm pacyfistyczny (Anarchopacyfizm)	7
Anarchizm feministyczny (Anarchofeminizm)	8
Zielony anarchizm	8
Anarchizm wegański (Anarchoweganizm)	8
Anarchizm chrześcijański (Anarchochrześcijanizm)	9
Anarchizm kapitalistyczny (Anarchokapitalizm)	9
Decentralizm	9
Agoryzm	10
Anarchizm jako ruch społeczny	10
Okres I Międzynarodówki	10
Komuna Paryska	10
Anarchokomunizm i "propaganda czynem"	11
Anarchizm a marksizm	12
Ruch związkowy	12
Rewolucje z początków XX w.	13
Rewolucja w Hiszpanii	14
Ruch anarchistyczny po II wojnie światowej	15
Alterglobalizm	15
Bibliografia	15
Linki zewnętrzne	16

Anarchizm (od gr. ἀναρχία *anarchia* – "bez władcy") lub *wolnościowy socjalizm* – doktryna postulująca model społeczeństwa opartego na dobrowolnej współpracy, równości społecznej, solidarności międzyludzkiej i poszanowaniu wolności jednostki, odrzucająca potrzebę istnienia instytucji państwa, kapitalizmu oraz innych form władzy, wyzysku, przymusu i hierarchii, a także ruch społeczny dążący do realizacji tych celów.

Poglądy anarchistów

Anarchizm to system poglądów głoszący program całkowitego zniesienia przymusu, ucisku i wyzysku społecznego, postulujący powszechność, wolność, równość i sprawiedliwość społeczną oraz podając przykład anarchizmu kolektywistycznego, zbudowanie społeczeństwa bezklasowego opartego na społecznej własności środków produkcji. Były to przesłanki realizacji zasad równości we wszystkich dziedzinach życia społecznego i politycznego. Anarchizm dąży do osiągnięcia sprawiedliwości społecznej poprzez stworzenie społeczeństwa pozbawionego granic i podziałów etnicznych (bezpaństwowego). Anarchiści chcą usunąć z społeczeństwa wszelkie formy dyskryminacji, wyższości i zbiorowego egoizmu. Należy tutaj dodać, iż nie wszyscy anarchiści byli przeciwni egoizmowi (np. Max Stirner).

Władza

Anarchiści poddają krytyce wszelkie scentralizowane formy władzy politycznej i gospodarczej. Krytyka ta obejmuje zarówno państwa totalitarne, w których jednostka traci prawie całkowicie swą podmiotowość (człowieczeństwo), jak i państwa o ustroju demokracji parlamentarnej, w jakich obywatel posiada co prawda większy wpływ na swoje życie niż w państwach totalitarnych, ale nie jest to wpływ na tyle wielki, aby można było mówić o pełnej podmiotowości polityczno-społecznej wszystkich obywateli. Zdaniem anarchistów scentralizowana, odgórna władza, w większym lub mniejszym stopniu zawsze pozostaje poza kontrolą społeczną, wyobcowując się ze społeczeństwa. Anarchiści krytykują scentralizowaną formę władzy taką jak państwo dlatego też w zależności od rodzaju anarchizmu taka organizacja jak państwo zostaje zastąpiona np. federacją samorządnych gmin działających na zasadzie demokracji bezpośredniej.

Kapitalizm

Anarchiści uznają kapitalizm za formę władzy klasy posiadającej kapitał nad klasą nie posiadającą go, polegającej na zawłaszczaniu wartości wytworzonej przez robotnika oraz na oderwaniu go od procesu decyzyjnego w miejscu pracy. Wskazują na przymusowy charakter rozwoju tego systemu ekonomicznego, w szczególności na akumulację pierwotną, a także na funkcjonujące w nim zjawiska takie jak cykl koniunkturalny, bezrobocie, podział społeczeństwa na klasy, kreacja pieniądza.

Zdaniem anarchistów, subiektywna teoria wartości i użyteczność krańcowa w sposób niewystarczający tłumaczą mechanizm powstawania cen. Ich zdaniem subiektywne opinie na temat wartości dobra nie mogą powstawać same z siebie, niezależnie od istnienia obiektywnej miary, na której mogłyby się oprzeć; poza tym wskazują oni na to, że laborystyczna teoria wartości w żaden sposób nie neguje istnienia wartości użytkowej. Tą obiektywną miarą są dla nich koszty produkcji - wpływają one na podaż, od której zależy położenie krańca popytu¹.

Ponadto rozróżniają oni własność prywatną od mienia osobistego. Mienie oznacza dla nich posiadanie dóbr przez ludzi bezpośrednio z nich korzystających, którzy nie wykorzystują z tego tytułu pracy innych. Zaś własność to według nich prawo do przedmiotów (głównie środków produkcji, nieruchomości), z których korzystają inni ludzie (np. pracownicy najemni, lokatorzy), gwarantując właścicielowi zyski, odsetki lub czynsze. Ich zdaniem, takie rozróżnienie pozwala na zrozumienie stosunków społecznych w kapitalizmie².

Zaś imperializm uważają za najwyższe stadium systemu kapitalistycznego.

Jako alternatywę dla kapitalizmu, anarchiści proponują ekonomię uczestniczącą, komunizm wolnościowy lub mutualizm, czyli systemy ekonomiczne oparte o bezpośrednią kontrolę przez uczestniczących w nich ludzi.

Demokracja

Ustrój anarchistyczny jest uważany przez anarchistów za najszerszą formę demokracji w której jednostka posiada wpływ na swoje życie, uczestnicząc bezpośrednio w procesie ustawodawczym i wykonawczym. Jednocześnie anarchiści są przeciwni demokracji przedstawicielskiej.

Równość

Według anarchistów wszyscy są równi bez względu na narodowość, rasę, płeć, tożsamość seksualną, wiek, religię. Z tego powodu postulują oni utworzenie społeczeństwa bez podziału na klasy, w którym każda jednostka ma równy wpływ na wygląd życia społecznego.

Naród i patriotyzm

Anarchiści uważają, że nie ma złych ani dobrych narodów są tylko złe państwa i źle czyniące jednostki a podziały na narody są efektem szkodliwej działalności państw, zaś wojny są najczęściej rezultatem tych podziałów. Dlatego zazwyczaj potępiają oni wszelkie wojny, a częścią ich ideologii często jest kosmopolityzm, internacjonalizm, antypatriotyzm oraz uznanie, że wszyscy ludzie są braćmi a ojczyzną jest cały świat, nie państwo.

---

¹ Anarchistyczne FAQ, Sekcja C.1 - Co wyznacza ceny w kapitalizmie

² Anarchistyczne FAQ, Sekcja B.3.1 - Jaka jest różnica między własnością prywatną a mieniem osobistym?

Polityka

Do polityki anarchizmu należą między innymi decentralizacja władzy, federalizm, egalitaryzm, socjalizm, liberalizm społeczny, samorządność, dobrowolność, pacyfizm, pomoc wzajemna, demokracja bezpośrednia, sprawiedliwość, ekonomia uczestnicząca, akcja bezpośrednia, solidarność międzyludzka.

Geneza i prekursorzy anarchizmu

Jako doktryna anarchizm rozwinął się w XIX wieku w ramach socjalistycznego ruchu robotniczego, ale według niektórych anarchistyczne wątki można odnaleźć już w starożytnej myśli taoistów, cyników czy stoików³, a także średniowiecznych ruchach w rodzaju Braci i Sióstr Wolnego Ducha czy później w radykalnym nurcie Braci Polskich⁴.

Prekursorami anarchizmu byli diggerzy, radykalny ruch chłopski z rewolucji angielskiej, a także ruchy rewolucji francuskiej (w czasie rewolucji francuskiej określenie "anarchista" było używane przez jakobinów pod adresem ich radykalnych przeciwników politycznych, takich jak Wściekli) i niektórzy socjaliści utopijni (zwłaszcza Fourier), a także angielski myśliciel polityczny William Godwin.

Pierwszym, który sam nazwał się „anarchistą” był francuski myśliciel socjalistyczny Pierre Joseph Proudhon. Mniej więcej w tym samym czasie anarchistyczne poglądy zaczął głosić inny francuski socjalista, Joseph Déjacque, który dla ich opisania ukuł termin „wolnościowiec”; dlatego anarchizm bywa nazywany wolnościowym socjalizmem.

Anarchistów łączy z innymi nurtami socjalistycznymi chęć zniesienia kapitalizmu, a dzieli stosunek do państwa, które chcą zastąpić oddolnymi formami organizacji społeczeństwa, opartymi na dobrowolności.

Anarchizm nie jest jednorodną doktryną i można w nim wyróżnić wiele nurtów, z których podstawowe powstały jeszcze w XIX w., a inne w późniejszym czasie.

Klasyczne nurty anarchizmu

Anarchizm indywidualistyczny (Anarchoindywidualizm)

Anarchizm indywidualistyczny zapoczątkowany został przez Pierre'a Josepha Proudhona (choć niektórzy dopatrują się jego początków w myśli Maxa Stirnera oraz Josiaha Warre-

---

³ Stoicy stworzyli własną koncepcję społeczeństwa idealnego. Miała to być ogólnoludzka wspólnota, opierająca się na zasadach wzajemnej miłości i równości, gdzie zniesiony byłby podział na biednych i bogatych, panów i niewolników, Hellenów i barbarzyńców. Pod wpływem tych idei król Sparty Agis IV przydzielił bezrolnym chłopom ziemię i umorzył długi ubogim. Por. w G. L Seidler, Historia doktryn politycznych i prawnych, Warszawa-Poznań, 1974 s. 190-191

⁴ Połączone z pacyfizmem, np. u Piotra z Goniądza. Jego oponent Szymon Budny nazywał go "anarchistą". Zob. Szymon Budny *O urzędzie miecza używającym*, warszawa 1932

na). System społeczny powinien opierać się wg Proudhona na wzajemnej pomocy sąsiedzkiej oraz wolnej wymianie dóbr. Myśliciel ten podał również w wątpliwość własność. Nie jest jednak on krytykiem własności jednostki, ale własności kapitalistycznej, opartej na wyzysku słabszych poprzez silniejszych. Taką formę własności uznaje on za kradzież oraz przestępstwo. Dopuszczona jest również pewna forma przedstawicielstwa.

Anarchizm kolektywistyczny (Anarchokolektywizm)

Anarchokolektywizm był nawiązaniem do poglądów Proudhona, miał również pewne elementy wspólne z teorią Karola Marksa. Rozwinął się pod koniec lat 60. XIX w. Za twórcę nurtu uznaje się Rosjanina Michała Bakunina.

Zdaniem anarchokolektywistów, państwo powinno zostać zastąpione federalistycznym, samorządnym społeczeństwem, a gospodarka powinna opierać się na stowarzyszeniach produkcyjnych nazywanych kolektywami, łączących się ze sobą w federacje - najpierw prowincjonalne czy regionalne, a potem krajowe i międzynarodowe, na mocy umów zawieranych pomiędzy sobą, dzięki którym federacje krajowe zastępować miałyby dotychczasowe państwa (anarchia). Zasada oddolnego stowarzyszania się samorządnych gmin (komun) zastępowałaby odgórnie tworzone, scentralizowane państwo. Taka organizacja gospodarki byłaby zarazem pewną organizacją polityczną społeczeństwa, pozbawionego struktur państwowych.

Własność środków produkcji w anarchokolektywizmie jest uważana za zbiorową - należy nie do jednostek, ale do stowarzyszeń, choć niektórzy anarchokolektywiści byli zwolennikami pewnego rodzaju gospodarki mieszanej, gdzie domeną indywidualnej własności byłaby drobna wytwórczość, a własność zbiorowa dotyczyłaby produkcji na dużą skalę.

Anarchizm komunistyczny (Anarchokomunizm)

Anarchokomunizm lub wolnościowy komunizm to najbardziej usystematyzowana odmiana anarchizmu, powstała na początku lat 80. XIX w. jako rozwinięcie poglądów anarchokolektywistycznych. Za jego najwybitniejszego teoretyka jest uznawany Piotr Kropotkin.

Zamiast indywidualnej albo grupowej własności środków produkcji ten nurt anarchizmu postuluje własność ogólnospołeczną, a użytkowaniem tej własności powinny według jego zwolenników zajmować się samorządne komuny (komunistyczne gminy działające na zasadzie demokracji bezpośredniej), w administrowaniu którymi wszyscy mieszkańcy mają mieć równy głos, łączące się ze sobą w federacje najpierw prowincjonalne czy regionalne, a potem krajowe i kontynentalne, a na końcu łącząc się w ogólnoświatową federację.

Wszystkie jednostki powinny mieć swobodny dostęp do produktów pracy, również posiadanych wspólnie, na mocy zasady "od każdego według jego zdolności, każdemu według jego potrzeb" oraz pomocy wzajemnej (czym różni się od nurtów anarchizmu proponujących powiązanie w gospodarce ilości otrzymywanych dóbr z ilością wykonywanej pracy).

Anarchizm syndykalistyczny (Anarchosyndykalizm)

Nurt, który ukonstytuował się na początku XX w. w wyniku syntezy dotychczasowego anarchizmu i ruchu związkowego. Jego najbardziej znanym przedstawicielem był Georges Sorel.

Anarchizm syndykalistyczny przyjął model związkowy jako formę organizacji walki ruchu robotniczego i załazek przyszłego wolnego społeczeństwa. Anarchosyndykalizm kładzie szczególny nacisk na samorządność pracowniczą, a także położył większy nacisk na większe związki robotników-producentów, zamiast związków konsumentów (komun), jak w przypadku anarchokomunizmu, nurty te jednak nie wykluczają się wzajemnie. Podobna relacja zachodzi względem anarchokolektywizmu. Cel w jego przypadku był ten sam - likwidacja kapitalizmu oraz państwa oraz zastąpienie ich nowym, samorządnym społeczeństwem, przy czym niektórzy anarchosyndykaliści skłaniali się bardziej ku postulatam anarchokolektywistycznym (np. w kwestii określonego wynagrodzenia za określoną pracę), a inni ku rozwiązaniom anarchokomunistycznym.

Anarchizm bezprzymiotnikowy

Specyficzny rodzaj anarchizmu, który rozwinął się pod koniec XIX w. z inspiracji kubańsko-hiszpańskiego działacza anarchistycznego Fernando Tarrida del Marmol i który z założenia (jako "anarchizm" bez żadnych dodatkowych określeń takich jak -kolektywizm czy -komunizm) miał łączyć różne nurty anarchistyczne.

Anarchizm bezprzymiotnikowy skupiał się raczej na tym, co łączyło różnego rodzaju anarchistów - czyli na zniesieniu państwa i kapitalizmu - a nie na tym, co ich dzieliło - konkretnych projektach czy postulatach dotyczących przyszłego społeczeństwa anarchistycznego.

Początkowo (w Hiszpanii) miał jednoczyć anarchokolektywistów i anarchokomunistów; w późniejszym czasie i w Stanach Zjednoczonych próby podejmowane w ramach anarchizmu bezprzymiotnikowego obejmowały anarchokolektywistów z jednej, a anarchoindywidualistów z drugiej strony.

Kontrowersyjne nurty

Anarchizm pacyfistyczny (Anarchopacyfizm)

Nurt anarchizmu całkowicie odrzucający używanie przemocy, niezależnie od jej formy i celów. Za jego prekursorów uznaje się Henry'ego Davida Thoreau, Lwa Tołstoja oraz Barta de Ligt. Jednak odrzucenie przemocy nie jest równoznaczne z odrzuceniem oporu i wszelkich działań rewolucyjnych - przykładowo koncepcja strajku generalnego jako rewolucyjnego działania cieszy się poparciem wielu anarchistów-pacyfistów. Mimo że ten nurt anarchizmu był historycznie mocno powiązany z religiami, szczególnie chrześcijaństwem i buddyzmem, istnieją w nim również tendencje areligijne lub antyreligijne.

Anarchizm feministyczny (Anarchofeminizm)

Nurt anarchizmu, który rozwinął się na większą skalę w drugiej połowie XX w., choć za jego prekursorki są uważane m.in. Mary Wollstonecraft i Emma Goldman.

Anarchofeminizm wzbogacił dotychczasową myśl anarchistyczną o feministyczne wątki związane z relacjami między płciami i wyraźnie sformułowany postulat ich równości w życiu społecznym (krytykował również niektóre rodzaje wcześniejszego anarchizmu za niedostateczny jego zdaniem nacisk na ten ostatni punkt).

Poglądy tego nurtu anarchizmu są oparte na przekonaniu, że państwo i kapitalizm to formy społeczne działające na zasadach charakterystycznych dla patriarchy (utożsamianych z zasadą hierarchicznej władzy), stąd głoszony przez ten ruch postulat ich zniesienia.

Zielony anarchizm

Nurt anarchizmu, który rozwinął się w latach 60. XX w. i który dzieli się na dwa rodzaje - ekologię społeczną i anarchoprymitywizm.

Ekologia społeczna odrzuca państwo i kapitalizm, proponując w zamian nieduże, zdecentralizowane społeczności, działające na zasadach oddolnej demokracji oraz gospodarke opartą na ekologicznym rolnictwie i przemyśle "na ludzką skalę".

Anarchoprymitywizm, związany z tzw. ekologią głęboką, odrzuca cywilizację jako taką i szuka inspiracji w społecznościach ludzkich sprzed rewolucji neolitycznej, uważając je za egalitarne i pozbawione hierarchicznej władzy.

Anarchizm wegański (Anarchoweganizm)

Anarchoweganizm znany również jako veganarchizm albo wegański anarchizm, jest filozofią polityki weganizmu (dokładniej wyzwolenia i ochrony praw zwierząt) i anarchizmu, stwarzając połączoną praktykę wyzwolenia ludzi i zwierząt. Posiada w sobie również ekologiczne elementy zielonego anarchizmu.

Według anarchowegan szowinizm gatunkowy (gatunkizm) jest formą dyskryminacji taką jak rasizm czy seksizm. Z tego powodu poświęcają się walce z maltretowaniem zwierząt, cierpieniem i wykorzystywaniem żywych istot oraz dążą do sytuacji, w której człowiek przestanie wykorzystywać zwierzęta do swoich prywatnych celów (konsumpcja, polowania, naukowe eksperymenty, działalność zarobkowa, rozrywka, zastosowanie w odzieży i obuwiu), odnosząc się do nich z szacunkiem.

Ich zdaniem, mięso nie jest potrzebne do życia i rozwijania się, a wręcz przeciwnie - prowadzi do otyłości i chorób. Uznają oni także testowanie kosmetyków i leków na zwierzętach za bezsensowne.

Filozofia ta została spopularyzowana przez Lwa Tołstoja który był wegetarianinem i który napisał między innymi "Jak możemy oczekiwać idealnych warunków na Ziemi, gdy nasze ciała są grobami zamordowanych zwierząt? Dopóki będą istniały rzeźnie, będą istniały i pola bitew". Ponadto, jest często promowana przez zespoły anarcho-punkowe.

Anarchizm chrześcijański (Anarchochrześcijanizm)

Nurt anarchizmu zainspirowany działalnością Lwa Tołstoja. Łączył wiarę chrześcijańską w radykalnej formie z opartymi na niej ideami wolnościowymi i wspólnotowymi.

Tołstoj uważał, że przyczyną nędzy ludzi i niesprawiedliwości jest istnienie rządu oraz prawnych form własności, które służą tylko nielicznym. Rozwiązanie widział w likwidacji państwa i zniesieniu prawnej ochrony własności, co pozwoliłoby np. na przejmowanie ziemi zajętej przemocą lub nieuprawianej. Uważał, że każdy człowiek powinien pracować samodzielnie, nie wyzyskując pracy innych, a nadwyżkę produktów pracy ponad potrzeby każda osoba powinna przekazywać potrzebującym.

Anarchizm chrześcijański jest krytykowany zarówno przez wielu chrześcijan, którzy powołują się na liczne fragmenty Biblii niezgodne z anarchizmem, jak i większość anarchistów.

Anarchizm kapitalistyczny (Anarchokapitalizm)

Anarchokapitalizm powstał w połowie XX wieku w Stanach Zjednoczonych, nawiązując do myśli głównie amerykańskich anarchoindywidualistów oraz klasycznego liberalizmu. Według anarchokapitalistów działalność państwa nie jest potrzebna w żadnej dziedzinie życia, a wszystkie niezbędne funkcje społeczne spełniane przez nie do tej pory będą oparte na umowach rynkowych. Kładzie również szczególny nacisk na własność prywatną oraz zakłada niczym nieograniczone (poza wolnością innych) prawo do rozporządzania własną osobą.

Kwestia zaliczania anarchokapitalizmu do nurtów anarchistycznych wzbudza kontrowersje wśród reprezentantów pozostałych gałęzi anarchizmu oraz części badaczy problemu. Oprócz anarchokapitalistów oraz niektórych anarchoindywidualistów inne nurty anarchizmu nie uważają anarchokapitalizmu za anarchizm. Dzieje się tak z powodu odrzucenia laborystycznej teorii wartości przez anarchokapitalistów i związanej z tym akceptacji pracy najemnej, pobierania odsetek i czynszów - większość anarchistów uznaje te praktyki za formę władzy, która prowadzi do wykluczenia, hierarchii społecznej, a w konsekwencji do powstania państwa.

Decentralizm

Decentralizm lub wolnościowy municypalizm najczęściej nie jest uważany za nurt anarchizmu jednak posiada z nim wiele wspólnych elementów. Według decentralistów państwo powinno zostać zniesione a władza zdecentralizowana do poziomu wolnego miasta lub gminy jednak posiadającego wszystkie prawa co państwo i wyposażonego we wszystkie instytucje państwowe, stąd decentralizmu nie zalicza się z reguły do anarchizmu. Decentraliści najczęściej także odrzucają kapitalizm i opowiadają się za demokracją uczestniczącą.

Agoryzm

Agoryzm to anarchistyczna doktryna założona przez Samuela Edwarda Konkina III, której celem jest utworzenie wolnego społeczeństwa, w którym "wszystkie związki międzyludzkie są dobrowolne". Jako rodzaj anarchizmu rynkowego, jest zaliczany do anarchokapitalizmu lub anarchoindywidualizmu. Kładzie strategiczny nacisk na budowanie rynkowych instytucji alternatywnych - szarej strefy ; tego typu działalność nazywa "kontrekonomią". Agoryści odrzucają uczestnictwo w polityce oraz głosowanie.

Agoryści są "miękkimi własnościowcami". To znaczy, że uważają własność za prawo naturalne, ale jednocześnie, w przeciwieństwie do "twardych własnościowców" uważają, że w wolnym społeczeństwie mogą istnieć także kolektywne i użytkowe formy własności.

Anarchizm jako ruch społeczny

Okres I Międzynarodówki

Ruch anarchistyczny zaczął się formować na przełomie lat 60 i 70 XIX. na bazie proudhoniistycznych i anarchokolektywistycznych tendencji w I Międzynarodówce ; powstał więc od razu jako ruch internacjonalistyczny. Po początkowej współpracy z marksistami, w Międzynarodówce nastąpił rozłam – anarchokolektywiści na czele z Michałem Bakuninem oskarżali marksistów o autorytaryzm oraz dążenie do zastąpienia krytykowanego przez socjalistów panowania klasowego burżuazji panowaniem nowej klasy biurokratów państwowych.

Anarchizm skupiał się wówczas w poszczególnych sekcjach krajowych Międzynarodówki, z których część przetrwała rozpad organizacji spowodowany sporem między tymi dwoma nurtami socjalizmu lub dała początek nowym organizacjom anarchistycznym (np. Federacja Jurajska, lub sekcja hiszpańska, która zapoczątkowała Federacji Robotników Regionu Hiszpanii).

Anarchiści brali udział w Komunie Paryskiej, której nadali federalistyczny charakter i która została przez nich powitana jako rewolucja społeczna zmierzająca nie tylko do wprowadzenia socjalizmu, ale socjalizmu bezpieczeństwa⁵, a także federalistycznym powstaniu kantonalistów w Hiszpanii.

Komuna Paryska

Komuna Paryska 1871 roku odegrała ważną rolę w rozwoju zarówno idei, jak i ruchu anarchistycznego. Bakunin wówczas napisał komentarz, że "rewolucyjny socjalizm [tj. anarchizm] dopiero przepuścił pierwszą próbę uderzenia i praktycznego urzeczywistnienia podczas Komuny Paryskiej" [Bakunin o anarchizmie]." Komuna Paryska została utworzona po przegranej Francji w wojnie francusko-pruskiej. Francuski rząd próbował wysłać

---

⁵ Michał Bakunin „Komuna Paryska a idea państwa”

żołnierzy, aby odebrali działa paryskiej Gwardii Narodowej. Miało to zapobiec dostaniu się ich w ręce ludności. Żołnierze odmówili otworzenia ognia do szyczącego z nich tłumowi i zwrócili swoją broń przeciwko własnym oficerom. Był to osiemnasty marca; zaczęła swe istnienie Komuna. Wielu anarchistów odgrywało istotną rolę w Komunie – na przykład Louise Michel, bracia Reclus i Eugene Varlin (później zamordowany podczas represji po stłumieniu Komuny). Jeżeli chodzi o reformy zainicjowane przez Komunę, takie jak: ponowne otwarcie zakładów pracy jako spółdzielni, to anarchiści mogli ujrzeć, jak ich pomysły stowarzyszeń robotniczych zaczęły się realizować. Do maja 43 zakłady pracy były kierowane wspólnie, a Muzeum Luwru pełniło funkcję fabryki amunicji i broni kierowanej przez radę robotniczą. Powtarzając postulaty Proudhona zebranie Związku Mechaników i Stowarzyszenia Robotników Metalurgicznych stwierdziło, że "nasze wyzwolenie ekonomiczne... może być uzyskane tylko poprzez tworzenie stowarzyszeń robotniczych, które same w sobie mogą przekształcić nasze położenie - tych, co pobierają płace, uczynić stowarzyszonymi". Uczestnicy owego zebrania dali instrukcje swoim delegatom do Komisji Komuny ds. Organizacji Pracy, aby wspierali następujące cele: "Zniesienie wyzysku człowieka przez człowieka, ostatniej pozostałości niewolnictwa; "Organizowanie pracy w stowarzyszeniach wzajemnej pomocy, nierozdzielnych od kapitału" W ten sposób mieli nadzieję na zapewnienie realizacji postulatu, że "równość nie może pozostać pustym słowem" w Komunie. [Komuna Paryska roku 1871: spojrzenie z lewej strony, pod redakcją Eugene Schulkinda]. Związek Inżynierów przegłosował na zebraniu 23-ego kwietnia, że od tej pory celem Komuny powinna być "ekonomiczna emancypacja", która winna "organizować pracowników drogą stowarzyszeń, w których panowałyby wspólna odpowiedzialność", aby "powstrzymać wyzysk człowieka przez człowieka" [zacytowane przez Stewarta Edwardsa, Komuna Paryska roku 1871].

Po upadku Komuny Paryskiej oraz represjach wobec ruchu robotniczego, a także rozpadzie I Międzynarodówki, ruch anarchistyczny uległ rozproszeniu, do czego przyczyniły się także postawy ówczesnych anarchokomunistów, będących zwolennikami działalności w niewielkich grupach, nie koordynujących swojej działalności. Zaczął się za to rozwijać w nowych regionach – Ameryce Północnej i Południowej – dzięki fali uchodźców z Europy.

Anarchokomunizm i "propaganda czynem"

W tym okresie rozpadu ruchu anarchiści zwrócili się w kierunku tzw. „czynu indywidualnego”. Taktyka wywodziła się od koncepcji „propagandy czynem” Paula Brousse. Chodziło o lokalne powstania, które miały przerodzić się w rewolucję społeczną (np. rewolucja naftowa albo powstanie w włoskiej prowincji Benevento m.in. Errico Malatesta). Ten rodzaj działalności nie przyniósł efektów, a rozproszenie ruchu oraz represje sprawiły, że przerodził się w zamachy na przedstawicieli władz (wzór pochodził też od Narodnej Woli, która w 1881 dokonała udanego zamachu na Aleksandra II – w tym samym roku anarchistyczny kongres w Londynie zaakceptował metody „narodowolców”).

Podjęmowano kilkakrotnie – i bez powodzenia – próby powołania do życia nowej organizacji międzynarodowej (już na kongresie anarchistycznym w Londynie w 1880 r. formalnie

powołano do życia tzw. Czarną Międzynarodówkę, która jednak faktycznie nie funkcjonowała). Wyjątkiem była Hiszpania, gdzie anarchokolektywizm przetrwał dłużej i gdzie zorganizowany ruch anarchistyczny istniał w postaci Organizacji Anarchistycznej Regionu Hiszpanii (hiszp. Organización Anarquista de la Región Española), wywodzącej się z Federacji Robotników Regionu Hiszpanii. (Hiszpański ruch anarchistyczny wyróżniał się też tym, że tamtejsi działacze próbowali budować „kontrspołeczeństwo”: nowe, już uformowane relacje społeczne, które w odpowiednim momencie miały zastąpić stare.)

Nastąpiło zupełne oderwanie się od ruchu marksistowskiego; anarchiści zostali wykluczeni przez socjaldemokratów z kongresu założycielskiego II Międzynarodówki w 1889 r.

Anarchizm a marksizm

Anarchizm i marksizm to ideologie skrajnie lewicowe wywodzące się z socjalizmu jednak ruchy te oddzieliły się od ruchu socjalistycznego na przełomie XIX i XX wieku, uważając dotychczasowe metody działania za nieskuteczne, a liderów partii i organizacji socjalistycznych - za niejednokrotnie zdradzających swoje deklarowane ideały. W odróżnieniu od ideologii marksistowskiej, anarchizm opowiada się za zniesieniem państwa i własności prywatnej od razu po rewolucji zaś według marksistów pierwszym etapem po rewolucji miało być uspołecznienie środków produkcji potem dopiero stworzenie społeczeństwa bezklasowego a na koniec zniesienia państwa. Marksści jako sposób osiągnięcia swych celów stawiali na dyktaturę proletariatu pod przywództwem partii która miała prowadzić lud do pełnego osiągnięcia swych celów który nazywali komunizmem zaś czas dyktatury proletariatu i budowy społeczeństwa bezklasowego był nazywany przez nich czasem socjalizmu. W przeciwieństwie do marksizmu, anarchiści odrzucali ideologię państwa dyktatury proletariatu, występując również przeciwko jakimkolwiek próbom organizacji klasy robotniczej w partię lecz nie w związku; odwoływali się do terroru indywidualnego, niektórzy anarchiści kwestionowali sensowność i skuteczność masowej walki rewolucyjnej jednak według Bakunina, kapitalizm i państwo można obalić jedynie rewolucją. Ostateczny cel anarchistów jak i marksistów był ten sam czyli doskonałe, egalitarne społeczeństwo uwolnione od instytucji państwa, stan ten przez anarchistów miał być nazywany anarchią a przez marksistów komunizmem.

Ruch związkowy

Pod koniec lat 90. XIX w. w ruchu anarchistycznym zaczęły pojawiać się głosy wzywające do rewizji dotychczasowej postawy – jednym z pierwszych był Kropotkin, który wzywał do powrotu do masowego ruchu robotniczego podobnego do I Międzynarodówki, a także francuski działacz związkowy Fernand Pelloutier, wg którego załączkiem samorządnego społeczeństwa powinny stać się związki zawodowe.

Najważniejsza debata na ten temat odbyła się na międzynarodowym kongresie anarchistycznym w Amsterdamie, w 1907 r. Zwolennicy syndykalizmu, tacy jak Pierre Monatte,

starli się na nim ze zwolennikami „czystego” anarchizmu (Malatesta). W rezolucji końcowej kongresu uznano związki zawodowe „za stowarzyszenia wytwórców, które mogą służyć przekształceniu kapitalistycznego społeczeństwa w społeczeństwo anarchokomunistyczne.”⁶ Ostatecznie nastąpiła fuzja ruchu związkowego i anarchizmu w postaci anarchosyndykalizmu, który stał się w następnych latach nurtem dominującym w ruchu anarchistycznym. W 1922 r. powstała również federacja anarchosyndykalistycznych związków zawodowych – Międzynarodowe Stowarzyszenie Pracowników.

Oprócz tego powstało również wiele związków odwołujących się do rewolucyjnego syndykalizmu, samorządności i akcji bezpośredniej, na które anarchizm mocno wpłynął, nie uważanych jednak za w pełni anarchistyczne, np. Robotnicy Przemysłowi Świata czy też wzorowany na nim związek Robotnicy Przemysłowi Afryki (jeden z pierwszych związków zawodowych zrzeszających czarnych i białych robotników w dominium brytyjskim w Afryce, zał. 1917)[7].

Rewolucje z początków XX w.

Anarchiści brali udział w rewolucji 1905 r. w Rosji i na ziemiach zaboru rosyjskiego (zob. anarchiści w rewolucji 1905); zaznaczyli swoją obecność w rewolucji meksykańskiej w 1910 (np. Ricardo Flores Magón).

Uczestniczyli w rewolucji rosyjskiej 1917 r. (lutowej i październikowej). Wielu anarchistów poparło początkowo bolszewików z uwagi na głoszony przez nich w 1917 r. (choć później nie zrealizowany) program ustroju opartego na radach robotniczych i likwidacji państwa. Bolszewicy szybko jednak zwrócili się przeciwko anarchistom oraz innym nurtom socjalistycznym (np. socjalistom-rewolucjonistom), czego punktem kulminacyjnym było powstanie w Kronsztadzie w 1921 r. oraz walka toczona na Naddnieprzu i Zaporozżu przez Rewolucyjną Armię Powstańczą Nestora Machno.

Ruch anarchistyczny był również aktywny w Niemczech w czasie rewolucji listopadowej ; anarchiści brali udział w Bawarskiej Republice Rad (m.in. Gustav Landauer, Erich Mühsam, B. Traven).

Na początku XX w. ruch anarchistyczny zaczął się również rozwijać w Azji, zwłaszcza Japonii i Chinach. W tym ostatnim kraju opierał się głównie na anarchokomunizmie; anarchiści byli aktywni w ruchu związkowym (pierwsze nowoczesne chińskie związki zawodowe były dziełem anarchistów), a także w ruchu reform kulturalnych (np. uniwersytetów robotniczych) w okresie rewolucji 1911 r. i po niej. Anarchizm stracił jednak swoje wpływy w latach 20. na rzecz bolszewizmu przenikającego z Rosji po rewolucji październikowej, choć udało mu się rozpowszechnić pewne idee federalistyczne i samorządowe poza samym ruchem anarchistycznym.

---

⁶ Guérin <em>Anarchism..., s. 79 [7]van der Walt Anarchism and Syndicalism in South Africa<..., s. 391

Rewolucja w Hiszpanii

Hiszpański ruch anarchistyczny skupił się wokół utworzonej w 1910 r. Krajowej Konfederacji Pracy oraz powstałej 17 lat później Iberyjskiej Federacji Anarchistycznej. Obie organizacje odgrywały istotną rolę w walce przeciwko nacjonalistom i faszystom podczas hiszpańskiej wojny domowej. Wraz z wybuchem wojny rozpoczęła się anarchistyczna rewolucja, podczas której anarchiści próbowali stworzyć samorządną gospodarkę i bezpieczeństwa społeczeństwo. Rewolucja spotkała się z oporem stalinowców i frankistów, wskutek czego poniosła porażkę. W burzliwych dniach po 19 lipca 1936, władza i inicjatywa naprawdę spoczywały w rękach szeregowych członków CNT i FAI. To właśnie zwyczajni ludzie, bez wątplenia pod wpływem FAIstas (członków FAI) i bojowników CNT, byli tymi, którzy po pokonaniu faszystowskiej rebelii uruchomili na nowo produkcję, podział dóbr i ich konsumpcję (oczywiście według bardziej egalitarnych zasad), a także organizowali milicje i zgłaszali się do nich na ochotnika (dziesiątkami tysięcy). Milicje te miały zostać wysłane w celu oswobodzenia tych części Hiszpanii, które znajdowały się pod rządami Franco. Wszystkimi możliwymi sposobami klasy pracujące Hiszpanii tworzyły za pomocą swoich własnych działań nowy świat, oparty na ich własnych ideach sprawiedliwości społecznej i wolności – ideach inspirowanych oczywiście przez anarchizm i anarchosyndykalizm. Naczone świadectwo George'a Orwella dotyczące rewolucyjnej Barcelony pod koniec grudnia 1936 roku przedstawia wyrazisty obraz społecznej transformacji, jaka się rozpoczęła: "Anarchiści mieli wciąż faktyczną kontrolę nad Katalonią, a rewolucja znajdowała się jeszcze w pełnym rozpędzie. Każdemu, kto był tutaj od początku, prawdopodobnie zdawało się już w grudniu czy styczniu, że rewolucyjny okres zmierza ku końcowi; ale gdy ktoś przybył prosto z Anglii, to dla niego wygląd Barcelony był nieco wstrząsający i przytłaczający. Po raz pierwszy w życiu znalazłem się w mieście, gdzie klasa robotnicza znajdowała się u steru. Praktycznie każdy budynek, niezależnie od rozmiarów, został przejęty przez robotników i przyozdobiony czerwonymi flagami lub czerwono-czarną flagą anarchistów; na każdej ścianie został namazany sierp i młot oraz inicjały rewolucyjnych stronnictw; niemal w każdym kościele pozostawiono tylko gołe ściany, a obrazy spalono. Tu i ówdzie kościoły były systematycznie demolowane przez bandy robotników. Każdy sklep i kawiarnia posiadały napis, mówiący, że zostały skolektywizowane; nawet miejsca pracy pucybutów zostały skolektywizowane, a ich skrzynki pomalowane na czerwono-czarno. Kelnerzy i nadzocy sklepowi patrzyli ci prosto w twarz i traktowali cię jak równego sobie. Służalce, a nawet grzecznościowe formy zwracania się do rozmówców na jakiś czas zanikły. Nikt nie mówił 'Sentilde' ani 'Don', ani nawet 'Usted'; każdy zwracał się do każdego 'towarzyszu' albo 'ty', i mówił 'Salud!' zamiast 'Buenos dias'... Przede wszystkim, istniała wiara w rewolucję i przyszłość, uczucie nagłego wyłonienia się ery równości i wolności. Ludzkie istoty próbowały się zachowywać jak ludzkie istoty, a nie jak trybiki w kapitalistycznej maszynie" [W hołdzie Katalonii]. W objętej ruchami rewolucyjnymi republikańskiej części Hiszpanii, na większości terenów pozbyto się władzy. Na ich miejscu powstały komitety rewolucyjne, rady, gminy, samorządy, komuny zdominowane przez anarchistów i socjalistów. Większość fabryk przeszła w ręce robotników, kolektywizowano wsie. Kolektywy zaczęły budować

własne zaplecza: nowe szkoły, gazety. Otwarto i udostępniono publicznie muzea i biblioteki. Rozpoczęto produkcję żywności, organizowano teatry. Odbywały się comiesięczne spotkania, na których w obecności wszystkich podejmowano decyzje dotyczące kolektywów. W wielu regionach wycofano pieniądze, a zwiększając hodowle, handel i produkcję nastawiono się na wymianę.

Ruch anarchistyczny po II wojnie światowej

Rok 1939, będący końcem wojny domowej w Hiszpanii był zarazem początkiem II wojny światowej, z której międzynarodowy ruch anarchistyczny wyszedł prawie zupełnie rozbity. Jego odrodzenie nastąpiło dopiero w latach 60.

Z jednej strony zaczął odradzać się wcześniejszy ruch anarchistyczny – np. w 1968 r. na kongresie w Carrarze powstała Międzynarodówka Federacji Anarchistycznych zrzeszająca federacje anarchistyczne z różnych krajów – a z drugiej strony stał się aktywny na polu kontrkultury (m.in. provosi czy ich późniejsi naśladowcy w Polsce – Pomarańczowa Alternatywa). Częściowo inspirowane anarchizmem były wydarzenia maja 1968; jego wpływ zaznaczył w takich ruchach jak sytuacjonizm, Nowa Lewica, Zieloni, a później także niektórych subkulturach młodzieżowych (punk, hardcore, rastafari).

W ruchu anarchistycznym pojawiły się również postawy kładące większy nacisk na cząstkowe rozwiązania polityczne i ekonomiczne możliwe do realizacji natychmiast (np. demokracja uczestnicząca) czy też próby tworzenia „alternatywnego społeczeństwa”, jednak bez rezygnacji z dążeń do głębszych zmian społecznych. W ten sposób obok „klasycznych” organizacji – takich jak Federacja Anarchistyczna czy anarchosyndykalistyczne związki zawodowe – pojawił się m.in. ruch squaterski.

Alterglobalizm

Począwszy od lat 90. wpływy anarchizmu są obecne także w ruchu alterglobalistycznym. Anarchiści dążą do zjednoczenia świata i narodów, ale przeciwstawiają się globalizacji, gdyż uważają ją za proces prowadzący do wyczerpania i globalnego zniewolenia ludzkości. Z tego powodu ruch anarchistyczny jest często nazywany ruchem alterglobalistycznym. Jako ruch alterglobalistyczny przeciwstawia się ponadnarodowym organizacjom, będącym częściowo lub zupełnie poza kontrolą społeczeństwa, takim jak G8, G20, WTO, NATO, UE, Bank Światowy czy koncepcji Nowego porządku świata i rządu światowego.

Bibliografia

- Daniel Guérin *Anarchism. From Theory to Practice*, New York 1970
- Daniel Grinberg *Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej, 1870-1914*, Warszawa 1994

- Lucien van der Walt *Anarchism and Syndicalism in South Africa, 1904-1921: Rethinking the history of labour and the left*, Johannesburg 2007

Linki zewnętrzne

- Anarchistyczne F.A.Q. Anarchizm – najczęściej zadawane pytania
- Centrum Informacji Anarchistycznej
- Polska Anarchopedia - Encyklopedia Anarchizmu
- Ruch anarchistyczny w świetle teorii ruchów społecznych Piotr Prokopowicz

Anarcho-Biblioteka
Dobry pieróg to wywrotowy pieróg

Anonim
Anarchizm

<https://szkolnictwo.pl/szukaj,Anarchizm>

Publikacja jest udostępniona w encyklopedii serwisu Szkolnictwo.pl. Treść objęta jest licencją GNU Wolnej Dokumentacji w wersji 1.1 lub dowolnej późniejszej opublikowanej przez Free Software Foundation i została ona opracowana na podstawie Wikipedii, tutaj możesz znaleźć artykuł źródłowy oraz autorów.

pl.anarchistlibraries.net